

Andenæs: Rettsoppgjøret var ikke noe Seierherrens justis

Innleggene i Juristforeningen dominert av motstandere av dette syn

De nordmenn og tyskere som ble dømt i det norske rettsoppgjør etter krigen, fikk alle dom etter lovlig norsk rett og etter vanlige, gjeldende rettsprinsipper, vi må ikke falle i den felle å kalle dette Seierherrens justis! sa professor, dr. juris. Johs. A n d e n æ s under innledningen til diskusjon i Juristforeningen igår kveld. Diskusjonsemnet var «Rettsoppgjøret 22 år etterpå», og Aulakjelleren var fylt av interesserte tilhørere, både unge juridiske studenter som knapt opplevde okkupasjonen — og eldre, mer personlig orienterte mennesker. Bare en av de juridiske studenter deltok i diskusjonen etter tre innledningsforedrag — han forsvarte rettsoppgjøret varmt. De øvrige disputanter, bortsett fra én, angrep i sterke og følelsesmettede ordelag den justis som ble øvet under rettsoppgjøret. Diskusjonen, som ikke utmerket seg ved sin saklighet, fikk således en sterk slagside, med uttalelser som: «Quisling handlet på et humanistisk grunnlag.» og «London-regjeringen og norske dommere er internasjonale forbrytere.»

Professor Andenæs la opp sitt innledningsforedrag som en orientering om hva som skjedde under krigen, og hva som skjedde etterpå. Han presiserte at Nasjonal Samling under krigen ydet full støtte til tyskerne, både moralsk, militært og politisk — under slagordet «Tysklands kamp er Norges kamp, Tysklands seier er Norges seier». Enhver NS-mann måtte sees som en potensiell trusel mot gode nordmenn, selv om kanskje de fleste NS-folk ikke var ondartede. Et av de verste overgrep i Norge under krigen, henrettelsen av politifullmektig Ellifsen, kom fra norsk side, sa professor Andenæs.

For nordmenn flest var det derfor «ikke noe skår i gleden» under frigjøringsrusen at de hadde vissheten om at nazistene nu skulle stå til rette — tvertimot. Allikevel ble det ikke noen «lange knivers natt», selv om endel «wild west» ble foretatt i den første tid. Oppgjøret med svikerne skulle skje i betryggende, rettslige former.

NS-medlemskap nok

Grunnlaget for rettsoppgjøret var den allerede eksisterende straffelov, og anordninger som var vedtatt av regjeringen i London under krigen. Høyesterett fant at straffelovens paragraf 86, som setter straff for bistand til fienden i krigstilstand eller med krig for øye, alene rammet selve medlemskapet i NS. De anordninger som ble vedtatt i London, av januar 1942 og landssvikanordningen av desember 1942, gjorde det imidlertid helt klart at bare bevissheten om selve medlemskapet var nok til at det ble rammet av loven. Landssvikanordningen hadde formelt sett tilbakevirkende kraft, men forutsetningen var at det dreide seg om forhold som var straffbare på forhånd.

Anordningene gav også rom for større differensiering ved domsavsigelse, og i realiteten ble reaksjonen mildere overfor de små NS-medlemmer, enn om de skulle vært rammet av straffeloven alene, sa Andenæs. Han pekte på at Høyesterett etter krigen hadde funnet at også den kunngjøring som ble foretatt, var gyldig — gjennom radio fra London, ved flyveblad og også delvis ved offentliggjørelse i nazistisk presse.

Ca. 50 000 dømt

Tilsammen ble ca. 50 000 personer dømt eller vedtok forelegg i rettsoppgjøret, sa Andenæs. 18 000 ble dømt til frihetsstraffer. Domstolene hadde en tendens til hårdere reaksjoner i begynnelsen av oppgjøret, enn senere — men dette ble lempet på og revidert av et benådningsutvalg, som vurderte de første dommer. Den faktiske soning lå på omkring halv tid, og den siste domfelte ble løslatt i 1957.

Høyesterettsadvokat Albert Wiesener, den andre norske innleder under møtet og mangeårig kritiker av rettsoppgjøret, henvendte seg til de unge studenter, og sa: — Dere er så unge at dere vet lite om disse forhold, hvis dere da ikke er

så heldige å ha foreldre som har vært borte i problemet!

Han fremhevet at det i en periode sommeren 1940, ikke eksisterte noen krigstilstand i Norge — det var et vakuum, et forhold som de fleste lag i befolkningen oppfattet som ikke krig. Advokat Wiesener karakteriserte Andenæs' opplysning om at anordningene fra London faktisk gav mildere straffer enn straffeloven, som en solstrålefortelling. Lovgiverens hensikter var de motsatte: å ramme flest mulig nazister med hardeste mulige midler. Ved å gjøre selve NS-medlemskapet ulovlig, kunne man ta dem alle — med straffeloven bare en brøkdel. — Også de små syndere skulle rammes, enten de var idealister eller djevlere, sa Wiesener, som hevdet at de som fikk dom eller forelegg, ble drept sosialt. Ingen visste hvor stor elendighet rettsoppgjøret hadde skapt rundt om i norske hjem, bortsett fra krusninger på overflaten. Advokaten mente at det også burde vært tatt forbytere på seierherre-siden, og betegnet det som en skam at de likvidasjoner som ble utført av hjemmefronten, aldri var blitt etterforsket.

Hvis rettsoppgjøret var et praktisk oppgjør, for å hindre «de lange knivers natt», for å hindre et sammenbrudd i samfunnet, så skulle det vært kalt ved sitt rette navn, sa advokat Wiesener. Han hevdet at selv om NS utad sto solidarisk med tyskerne, var de ytterst plagsomme innad, og stakk mange kjepper i hulene for okkupanten.

Debatten

Tredje innleder, den danske professor, dr. juris W. E. von Eyben, talte om de tilsvarende danske forhold — som var rettslig ganske forskjellige på grunn av Danmarks samarbeidspolitik de første krigsår.

Første disputant på talerlisten, advokat Sverre Helligsen kalte regjeringen i London og de norske dommere som foretok oppgjøret for «internasjonale forbrytere». Han henviste til internasjonal rett.

Stud. jur. Audun Edvardsen, eneste ungdom i debatten og tre år da krigen sluttet, støttet fullt opp om rettsoppgjøret, og kalte det en forlengelse av kampen.

Tredje disputant, Kilberg, sa at den dyktige militære, Quisling, handlet på et humanistisk grunnlag «da han 9. april trakk tilbake mobiliseringsordren. Han ville redde norske soldater mot verdens største krigsmakt.»

Krigshistorikeren og advokat Sverre Hartmann, sa at det var krigstilstand i Norge sommeren 1940. Regjeringen trakk seg ut av landet med en erklæring om at kampen fortsatte.

Alexander Lange uttrykte taknemlighet for at professor Andenæs var «blitt snillere med årene», og mente at ingen hadde bistått tyskerne mer enn regjeringen Nygårdsvold.

Hans S. Jacobsen kom også inn på «seierherrens justis», og henviste til at «det skjedde stygge ting på Akershus» etter krigen.